

УДК 338.43

Г.О. Кундєєва,
канд. екон. наук,
Національний університет
харчових технологій

ПРОБЛЕМИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ: ГАЛУЗЕВИЙ ПІДХІД

Розглянутий внесок м'ясної промисловості у продовольчу безпеку України, проаналізовано фактори, що впливають на обсяг споживання м'яса та м'ясопродуктів середньостатистичним споживачем країни, запропоновано заходи, щодо подолання дефіциту у споживанні продукції м'ясної промисловості

Ключові слова: продовольча безпека, фізіологічна норма споживання, витрати на споживання продуктів харчування

Considered payment of meat industry in food safety of Ukraine, factors which influence on the volume of consumption of meat and meat products the «average» consumer of country are analysed, measures are marked, in relation to leveling of deficit in the consumption of products of meat industry

Key words: food safety, physiology norm of consumption, expense on the consumption of foods of feed

Процеси глобалізації розвитку агропродовольчих комплексів та лібералізації торгівлі агропродукцією призвели до формування сучасної світової агропродовольчої системи. На сьогодні, у даній системі умовно виділяють три основні групи країн, що різняться соціально-економічним характером і рівнем фінансово-економічного, у тому числі і продовольчого потенціалу. Перша група — це високо розвинуті країни, друга група — середньорозвинені країни, до яких входить і Україна, й третя група — країни з низьким розвитком. Така диференціація країн світу посилює глобальне протиріччя, коли абсолютне перевиробництво продовольства в одних країнах супроводжується значним дефіцитом продовольства в інших країнах. Завдяки цьому протиріччю світова продовольча проблема все більше ототожнюється з продовольчою безпекою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про те, що питанню продовольчої безпеки окремих держав присвячені чисельні праці зарубіжних вчених: Дж. Кейнса, Р. Лукаса, Д. Ромера, Р. Солоу, Р. Харрода, Л. Абалкіна, А. Аганбегяна, В. Боровікова, Е. Гайдара, Р. Гумерова, А. Ємельянова та інших. В своїх працях відомі вчені вказали на важливе практичне значення щодо забезпечення населення продовольством для розвитку окремих національних економік та світової економіки в цілому. Також проблеми продовольчої безпеки досліджувалися і такими вітчизняними вченими як В. Амбросова, О. Гойчук, О. Коцій, В. Курило, Є. Лібанова, О. Могильний, Б. Пасхавер, П. Саблук, Л. Чернюк, О. Шубравська та інші. У своїх дослідженнях провідні українські вчені визначають загострення проблеми національної продовольчої безпеки та вказують вагомість агропромислового комплексу у вирішенні даної проблеми.

Постановка завдання. Харчова й біологічна цінність продуктів харчування, як правило, визначаються їхньою здатністю задовольняти фізіологічні потреби людини в білках, жирах, вуглеводах, вітамінах, мінеральних елементах, енергії, у незамінних амінокислотах тощо. При розгляді продовольчої проблеми основна увага приділяється подоланню дефіциту життєво-необхідних речовин, у першу чергу, білка. Проте щорічний розрив між необхідною кількістю харчових продуктів для населення планети і фактично спожитою становить більш як 6 млн. тонн і має тенденцію до збільшення. У зв'язку з тим, що основним постачальником білка для організму людини є продукти тваринництва, а саме, м'ясо та м'ясопродукти, то за мету нашої роботи обрано дослідження внеску м'ясної промисловості України у продовольчу безпеку держави.

Результати. Дослідження сучасного стану наукового опрацювання з зазначеного питання дозволяють визначити продовольчу безпеку як такий стан економіки країни, «коли всі люди в будь-який час мають фізичний та економічний доступ до достатньої кількості безпечних і поживних продуктів, що забезпечують їх потреби та харчові переваги для активного і здорового

життя» [7, с.3]. Слід зазначити, що критично небезпечним вважається рівень споживання продовольства у половинному обсязі від науково обґрунтованих раціональних нормативів [8].

Для визначення мінімального рівня продовольчої безпеки сучасна міжнародна статистика використовує два критерії, які визначають: перший — енергетичну цінність добового раціону харчування на душу населення, яка має бути не нижчою за 2,5 тис. ккал; другий — витрати на продовольчі потреби, які не повинні перевищувати 60 % сімейного бюджету [3].

Дані два критерії не тільки розкривають сутність поняття «продовольча безпека», а й визначають специфічну диференціацію країн світу. Для бідної країни — забезпечення раціону виживання; для багатой — задоволення продовольчих уподобань.

Проведений аналіз споживання м'яса та м'ясопродуктів середньостатистичним українцем протягом 2000—2009 рр. (рис. 1) свідчить про тенденцію до збільшення обсягу споживання м'ясопродуктів у 2001—2008 рр., але норма фізіологічної потреби людини у м'ясних продуктах (майже 80 кг) та рівень споживання 1990 року (68 кг) досягнуті не були.

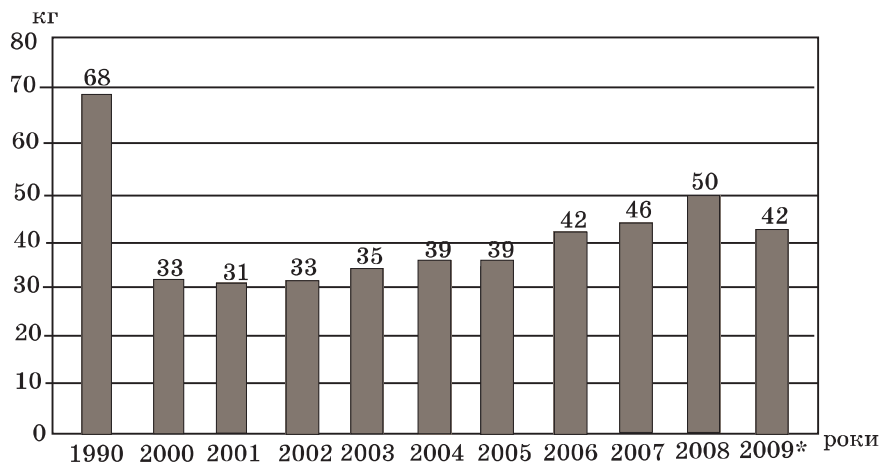

Рис. 1. Динаміка середньодушового споживання м'ясопродуктів в Україні у 1990—2009 рр. (складено автором на основі [2; 5])

Наступне зниження обсягів споживання у 2009 році обумовлено, насамперед, економічною кризою. Слід зазначити, що обсяг споживання м'яса та м'ясопродуктів обумовлений, з одного боку, їх пропозицією на ринку продовольчих товарів, а з іншого боку — попитом споживачів на цю продукцію.

Виходячи з того, що пропозиція м'яса та м'ясопродуктів на ринку продовольства визначається можливостями виробництва вітчизняних м'ясопереробних підприємств, а також імпорту, то необхідно розглянути зазначені складові, насамперед, сировинну базу м'ясної промисловості.

Політична і економічна нестабільність останніх двох десятиріч негативно позначилася на тваринницькому комплексі України. На сьогодні, у порівнянні з 1990 р., поголів'я великої рогатої худоби скоротилося більш ніж у 4 рази, свиней — майже у 3 рази, птиці — у 1,5 рази. Як свідчать дані Держкомстату, на 01.01.2010 в усіх категоріях господарств поголів'я великої рогатої худоби становило 4,9 млн. гол, свиней — 7,1 млн. гол, птиці — 191 млн. голів (у 1990 р становило . відповідно 25,2 млн. гол., 19,9 млн. гол. та 255,1 млн. гол.). Виробництво м'яса всіх видів у забійній вазі на 1.01. 2010 р. склало 1,9 млн. т, проти 4,36 млн. т. у 1990 р [2; 5]. Такий стан тваринництва пов'язаний, насамперед, з рентабельністю тваринницької продукції, перш за все, великої рогатої худоби. Якщо в останні роки виробництво м'яса птиці є прибутковим (рівень рентабельності майже 14 %), а програма підтримки свинарства зробила рентабельним виробництво свинини, то виробництво яловичини протягом всього періоду є збитковим (рівень збитковості майже 40 %).

З 2000 року спостерігається тенденція нарощування обсягів виробництва у м'ясній промисловості України. Динаміка складу м'ясної продукції, виробленої на українських м'ясопереробних підприємствах за 2005—2009 рр., наведена у табл.1.

Таблиця 1. Динаміка виробництва окремих груп м'ясопродуктів в Україні за 2005—2009 рр.

Окремі групи м'ясопродуктів	Роки				
	2005	2006	2007	2008	2009
М'ясо, тис. т	625	772,2	935,3	919,4	920,7
У % до попереднього року	—	123,6	121,1	98,3	100,1
У тому числі:					
Яловичина морожена, тис. т	50,1	43,9	58,9	37,2	25,6
У % до попереднього року	—	87,6	134,2	63,2	68,8
Яловичина охолоджена, тис. т	143	156,0	141,6	112,1	79,7
У % до попереднього року	—	109,1	90,8	79,2	71,1
Свинина морожена, тис. т	18	25,4	22,9	14,0	5,1
У % до попереднього року	—	141,1	90,2	61,1	36,4
Свинина охолоджена, тис. т	81,4	130,0	154,9	125,5	97,5
У % до попереднього року	—	159,7	119,2	81,0	77,7
М'ясо птиці охолоджене, тис. т	274	326,0	470,6	555,3	632,9
У % до попереднього року	—	119,0	144,4	118,0	114,0
М'ясо птиці морожене, тис. т	57,9	90,5	86,4	75,3	79,8
У % до попереднього року	—	156,3	95,5	87,2	106,0
Ковбасні вироби, тис. т	309	301,9	330,2	332,0	260,0
У % до попереднього року	—	97,7	109,6	100,5	78,3
У тому числі:					
Варені, сосиски і сардельки, тис. т	205	191,0	210,0	209,0	171,0
У % до попереднього року	—	93,2	109,9	99,5	81,8
Напівкопчені, тис. т	52,5	55,6	56,5	56,3	46,6
У % до попереднього року	—	105,9	101,6	99,6	82,8
Варенокопчені, тис. т	20,5	26,6	31,9	26,3	19,2
У % до попереднього року	—	129,8	119,9	82,4	73,0
Копченозапечені, тис. т	4,6	5,3	6,9	7,8	6,1
У % до попереднього року	—	115,2	130,2	113,0	78,2

Джерело: складено автором на основі [2; 5]

Дані таблиці свідчать про те, що найбільші темпи росту в м'ясопереробній галузі спостерігалися у 2006—2007 рр., особливо у виробництві м'яса птиці та ковбасних виробів. Збільшенню виробництва цих груп м'ясопродуктів сприяли як позитивна тенденція розвитку вітчизняного птахівництва, так і збільшення імпорту м'ясної сировини та зміна стандартів споживання у значної частини населення, що пов'язана зі скороченням часу на приготування їжі.

Слід зазначити, що останні два кризові роки виявилися дуже складними для виробництва м'ясної продукції. Більш ніж 45 % м'ясопереробних вітчизняних підприємств припинили виробництво, інші використовують лише 15—30 % власних виробничих потужностей. Основною причиною є зростання собівартості продукції, яка обумовлена залежністю від імпортової сировини, що подорожчала паралельно з падінням курсу гривні, та збільшення матеріальних витрат — за останні два роки послуги транспортування подорожчали на 21 %, водопостачання — на 29 %, газ — на 35 % [4]. Все це негативно вплинуло на рентабельність виробництва м'ясних продуктів і обмежило обсяги їх виробництва у 2008—2009 рр.

Аналіз імпорту м'яса і м'ясопродуктів в Україну свідчить про його зростання з 2001 р. по 2004 р. Максимальним імпорт м'яса та м'ясопродуктів був у 2004 р. — приріст в 3,1 рази порівняно з показником 2003 р. Основним чинником такого різкого зростання було поновлення імпорту м'яса птиці, переважно американських курячих окостів. Але у 2005 році імпорт м'яса та м'ясопродуктів скоротився, що в основному пов'язано з припиненням діяльності вільних економічних зон (ВЕЗ) та зон пріоритетного розвитку (ЗПР), куди постачалася значна частина м'ясної сировини на пільгових умовах (рис.2).

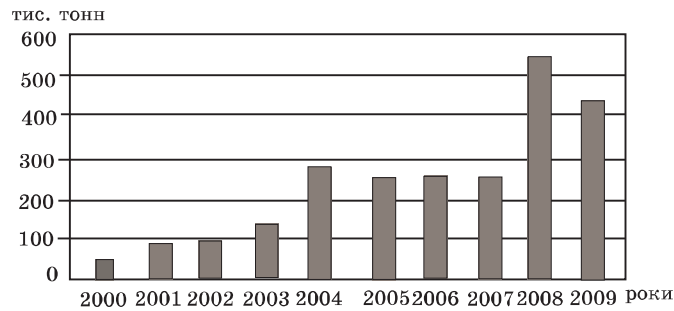

Рис. 2. Імпорт м'ясопродуктів за 2000—2009 рр. (складено автором на основі [2; 5])

Аналіз співвідношення власного виробництва м'яса у забійній вазі (2007 р. — 1912 тис. т., 2008 р. — 1906 тис. т., 2009 р. — 1900 тис. т.) та імпорту свідчить про те, що імпорт м'яса та м'ясопродуктів перевищує 20 % власного виробництва, а саме таке значення є критичним у визначенні залежності країни [1]. Саме тому відносно м'ясної сировини Україна є імпортозалежною.

Наступним чинником, від якого залежить обсяг споживання м'яса та м'ясопродуктів, є попит на цю продукцію, тобто бажання та платоспроможність вітчизняного споживача придбати певну кількість м'ясної продукції. Оскільки бажання споживача відносно будь-якого товару мають суб'єктивний характер, то платоспроможність залежить, насамперед, від ціни товару та доходу споживача. Для визначення впливу цінового фактору на зміну обсягу споживання м'яса та м'ясопродуктів, досліджена динаміка темпів приросту обсягу споживання м'яса та м'ясопродуктів та темпів інфляції на ринку споживчих товарів, зокрема м'яса та м'ясопродуктів (табл. 2).

Таблиця 2. Динаміка основних показників, що характеризують стан ринку м'ясопродуктів України у 2001—2009 рр. (% , грудень до грудня попереднього року)

Показники	Роки								
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
індекс споживчих цін	129,7	83,1	111,0	148,6	115,8	91,7	119,0	122,3	112,3
темп приросту споживчих цін	—	-56,1	25,1	25,3	-28,3	-26,3	22,9	2,7	-8,9
індекс цін на продукти харчування	107,9	97,6	111,1	115,2	110,2	103,2	123,7	124,5	110,9
темп приросту цін на продукти харчування	—	-10,6	12,2	3,6	-4,5	-6,8	16,6	0,6	-12,3
індекс цін на м'ясо та м'ясопродукти	127,5	89,9	108,4	135,9	118,4	97,9	113,9	134,0	106,2
темп приросту цін на м'ясо та м'ясопродукти	—	-41,8	17,1	20,2	-14,8	-20,9	14,0	15,0	-26,2
споживання м'яса та м'ясопродуктів на 1 особу (кг)	31,0	33,0	35,0	39,0	39,0	42,0	45,0	50,0	42,0
темп приросту споживання	—	6,1	5,7	10,3	0,0	7,1	6,7	10,0	-19,0

Джерело: складено автором на основі [2; 5]

Відсутність зворотного зв'язку між зміною обсягу споживання м'яса та м'ясопродуктів і зміною індексу цін на них, на наш погляд, обумовлена тим, що в країні іще не досягнуто фізіологічного рівня споживання цього продукту на душу населення та спостерігається низький рівень середньодушового доходу населення. Частка населення із середньодушовим загальними доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму, склала у 2009 році майже 78 %. Якщо у розвинених країнах продовольчі витрати населення складають 15—20 % сімейного бюджету, то в Україні — понад 60 % [6]. Сучасною економічною наукою доведено, що перевищення частки витрат на продовольчі товари 50%-ої межі свідчить про низький життєвий рівень населення і є одним із індикаторів бідності.

Висновки. При низькому рівні продовольчого споживання невелика диференціація повноцінного харчування виводить якість харчування найбідніших верств населення за мінімальні значення порогових критеріїв продовольчої безпеки. Саме тому стратегічним завданням для України є необхідність досягти рівня розвинутих країн щодо обсягів продовольчого споживання та в економічній доступності харчування. В умовах глобалізації для вирішення цієї мети стосовно продукції м'ясної промисловості в Україні потрібно збільшити сировинну базу, насамперед, вітчизняного тваринництва за рахунок розвитку м'ясного скотарства. Потрібно забезпечити посилення ролі держави щодо зростання добробуту людей та скорочення розриву у диференціації доходів населення, а також підвищити відповідальність бізнесу, вчених, технологів, економістів і політиків за якість виробленої та імпортованої м'ясної сировини, м'яса та м'ясопродуктів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *В. Бондар* Лучшее быть сытым, чем голодным / В. Бондар // Однако. — 2009. — № 14. — С. 12—17.
2. *Офіційний сайт* [Електронний ресурс] — Режим доступу: <<http://ukrstat.gov.ua>
3. *Пасхавер Б.* Сучасний стан продовольчої безпеки / Б. Пасхавер // Економіка України. — 2006. — № 4. — С. 43—50.
4. *Попов В.І.* Тенденции развития мясной отрасли: мнение эксперта / В.І. Попов // Мир Продуктов. — 2009. — 10 (59) — С. 13—15.
5. *Рынок мяса и мясных продуктов Украины.* // Мясное дело. — 2010. — № 2. — С. 19—26.
6. *Саблук П.* Стан і перспективи розвитку агропромислового комплексу України / П. Саблук // Економіка України. — 2008. — № 12. — С. 4—18
7. *Саблук П.Т.* Продовольча безпека України / П.Т. Саблук, О.Г. Білорус, В.І. Власов // Економіка АПК. — 2009. — № 10 — С. 3—7.
8. *Царук І.М.* Соціальна політика і людський капітал / І.М. Царук // Наука й економіка, Науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. — 2009. — № 4 (16), — Т. 2. — С. 209—215.

Кундеева Г.О. — g_a_k@ukr.net

Надійшла до редколегії 15.04.2010 р.

*Стаття рекомендована до друку
д-ром екон. наук, проф. Мостенською Т.Л.*